

# Armin Mikos von Rohrschiedt

---

## Turystyka Kulturowa - wokół definicji

---

Turystyka Kulturowa nr 1, 4-21

---

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

## Artykuły

Armin Mikos v. Rohrscheidt, GWSHM Milenium, Gniezno / KulTour.pl – Poznań

### Turystyka Kulturowa – wokół definicji

**Słowa kluczowe:** Turystyka kulturowa, definicja

#### Streszczenie:

Po dokonaniu przeglądu i krótkiej analizy treści i zakresu kilkunastu definicji turystyki kulturowej, stosowanych w oficjalnej klasyfikacji, w refleksji naukowej oraz w praktyce dydaktycznej, autor artykułu przystępuje do przedstawienia propozycji definicji funkcjonalnej tego fenomenu, odnoszącej się do powszechnie stosowanego określenia turystyki jako pojęcia nadrzędnego. Propozycja uwzględnia zarówno współczesne (szerokie) pojmowanie kultury, jak i programy (cele i treści) wypraw turystycznych z jednej, zaś aspekt motywacji kulturowej turystów z drugiej strony. Celem autora jest udostępnienie i upowszechnienie użytecznego narzędzia dla klasyfikacji ofert turystycznych oraz w konsekwencji doprowadzenie do ujednoczenia polskojęzycznej nomenklatury fachowej w dziedzinie turystyki kulturowej. Propozycję należy traktować jako punkt wyjścia dla dyskusji w kręgach fachowych na temat definiowania turystyki kulturowej z jednoczesną opcją na rzecz uwzględnienia w tej dyskusji środowiska organizatorów turystyki oraz jego potrzeb.

#### Wstęp

Teoretycy turystyki są zasadniczo zgodni co do bardzo dawnej metryki podróży o charakterze kulturowym. Bez wątplenia zaliczają się do nich podejmowane już w głębokiej starożytności pielgrzymki oraz indywidualne wyprawy Greków i Rzymian o charakterze poznawczym czy edukacyjnym [Mikos v. Rohrscheidt, 2008, s. 40-41]. Tym samym turystyka kulturowa może być traktowana jako jeden z najstarszych (jeśli nie najstarszy w ogóle) rodzaj turystyki. Jednak dopiero w związku z coraz bardziej w ostatnich dziesięcioleciach rosnącym zainteresowaniem podróżami kulturowymi oraz na skutek postępującej specjalizacji oferty turystycznej, nastąpiło powszechne wyodrębnienie turystyki kulturowej jako osobnej grupy ofert<sup>1</sup> w ramach usług turystycznych, i w konsekwencji jako przedmiotu badań oraz dydaktyki. Pojawiła się zatem potrzeba ściślejszego definiowania tego fenomenu tak na użytek uczestników rynku turystycznego i jego konsumentów, jak i dla potrzeb refleksji naukowej na jego temat. Jednocześnie w konsekwencji dokonującej się właśnie ewolucji rozumienia samej kultury a także na skutek docenienia kulturowej roli turystyki w ogóle i pogłębienia refleksji nad ich wzajemnymi relacjami [Przeclawski 2004, s. 32n] ujawnił się problem z określeniem treści i zakresu interesującego nas zjawiska. Mamy zatem dziś do czynienia z dziesiątkami definicji, ujmujących turystykę kulturową nie tylko (co byłoby naturalne) z różnego punktu widzenia, ale także różnie określających jej treść i zakres. Tym samym mówiąc i pisząc o turystyce kulturowej jako akademicy specjaliści oraz proponując i realizując oferty turystyczno-kulturowe jako praktycy nie wszyscy mówimy i piszemy o tym samym, planujemy i organizujemy usługi w ramach tego samego segmentu. Niniejszy tekst ma dać choćby fragmentaryczny przegląd funkcjonujących w literaturze fachowej definicji turystyki kulturowej, podjąć próbę ich klasyfikacji oraz zaproponować

<sup>1</sup> W niektórych krajach (jak np. w niemieckim obszarze językowym) turystyka kulturowa była wyodrębniana od okresu międzywojennego zarówno w ofertach biur podróży, jak i w później rozpoczętych badaniach teoretycznych nad turystyką, jednak pod inną nazwą: określana była wówczas jako „Bildungsreisen” lub „Studienreisen”.

jednolitą funkcjonalną definicję turystyki kulturowej dla polskiego obszaru językowego, która mogłaby być przydatna tak dla celów badawczych i dydaktycznych, jak i dla użytku polskiego rynku usług turystycznych.

## 1. Problemy z definiowaniem turystyki kulturowej

Próbując ściślej określić, czym jest zjawisko turystyki kulturowej, trzeba na początku zwrócić uwagę na istnienie kilku podstawowych problemów związanych z jej definiowaniem.

Pierwszy z nich stanowi wspomniana już **ewolucja samej definicji kultury**, dokonująca się na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Kolejne zmiany postulowane w zakresie i treści pojęcia kultury utrudniają w konsekwencji wyraźniejsze określenie i opisanie fenomenu turystyki kulturowej. Jest to przecież ten segment turystyki, który zwraca się w pierwszym rzędzie ku wartościom kulturowym jako konstytutywnej części programów swoich wypraw, w odniesieniu do nich ustala swoje cele i koncepcje oraz odpowiednio do ich charakteru modyfikuje na swój użytek właściwe całej turystyce sposoby organizacji i praktyczne działania. Tymczasem, o ile jeszcze całkiem niedawno, bo aż po koniec lat siedemdziesiątych XX wieku za kulturę uważano powszechnie niemal wyłącznie elementy tzw. kultury wysokiej (czyli np. wybitne, uznane dzieła literatury, architektury, muzyki i sztuki), to od lat osiemdziesiątych coraz wyraźniej pod wpływem nowego, szerokiego rozumienia kultury<sup>2</sup> zalicza się do niej także elementy materialne (obiekty) i niematerialne (jak np. sposoby zachowań, obyczajowości) tak zwanej kultury niskiej [Richards, 1996, s. 25], popularnej albo codziennej<sup>3</sup>. Z jednej strony dowartościowana została dzięki temu na przykład ludowa kultura materialna (jak tradycyjne budownictwo) oraz treści etniczne (jak ludowa muzyka, obyczaje) a także zabytki aktywności przemysłowej, obiekty militarne i miejsca bitew [Weissenborn, 1997, s. 8-11], z drugiej jednak ma owo rozszerzenie zakresu kultury także inne swoje skutki. Otóż przy przyjęciu tak szerokiej definicji kultury niemal każda społeczna aktywność ludzka może być zaliczona do działania o charakterze kulturowym a jej trwały skutek do dziedzictwa kulturowego<sup>4</sup>. Tym samym niemal każda działalność turystyczna, zawierająca element poznawczy (zwiedzanie) lub rozrywkowy (imprezy zbiorowe dowolnego rodzaju) mogłaby być określona mianem turystyki kulturowej.

Drugim istotnym problemem jest otwarta kwestia **kryterium wyodrębnienia turystyki kulturowej** wewnątrz samej turystyki jako całości. Istotą tego problemu stanowi pytanie, jakie znaczenie w ramach imprezy turystycznej muszą otrzymać cele kulturowe i/lub z jak dużą intensywnością powinny pojawiać się treści związane z kulturą podczas jej trwania, by można było taką podróż zakwalifikować jako imprezę w ramach turystyki kulturowej. Posłużywszy się uproszczonym przykładem, można by zapytać: czy fakt noclegu grupy wycieczkowej w zabytkowym zamku-hotelu, powiązany z krótkim objaśnieniem jego dziejów lub historycznej roli sprawia, że członkowie tej grupy stają się konsumentami turystyki kulturowej (jako że niewątpliwie ich pobyt w takim obiekcie można uznać za jej element), czy też dopiero realizacja programu wycieczki, założonego w niemal 100% jako program kulturowy (np. zwiedzanie podczas wycieczki na Szlaku Piastowskim tylko i wyłącznie obiektów do niego zaliczanych) kwalifikuje imprezę do tego rodzaju turystyki.

<sup>2</sup> Na temat rozumienia kultury jako podstawy do definiowania turystyki kulturowej szerzej por. Mikos v. Rohrscheidt (2008), s. 17-20

<sup>3</sup> Por. Crepez M., - Hrovat-Forstinger B (1999), s. 28. Użyte tam pojęcie „Alltagskultur”, powszechne w literaturze niemieckojęzycznej od lat 60-tych najprędzej można oddać w języku polskim terminem kultury codziennej.

<sup>4</sup> Por. Steinecke (2007), s. 3-4. Autor zajmuje krytyczne stanowisko wobec takiego szerokiego określenia kultury na potrzeby turystyki kulturowej, wskazując ryzyko uznania w logicznej konsekwencji takiej definicji wszelkich instytucji i obiektów rozrywkowych za cele kulturowe.

Prezentowane przez znawców przedmiotu różne stanowiska i wynikające z nich definicje turystyki kulturowej są efektem prób poradzenia sobie z konsekwencjami tych właśnie problemów. Z uwagi na trudność w jednoznacznym i ostatecznym rozgraniczeniu turystyki kulturowej od innych rodzajów turystyki niektóre definicje naświetlają jej zjawisko jednostronnie, czy to w odniesieniu do jego specyficznej **oferty**, do istniejącego na nią **popytu** oraz do kulturowych **wartości** zwiedzanych obiektów [Steinecke (2007), s. 4-5]. Inni autorzy zwracają uwagę na osobiste **motywy** uczestniczącego w podróży turysty [Dreyer (2000), s.26-27]. Tego rodzaju definicje z pewnością ograniczają możliwość głębszego zrozumienia zjawiska turystyki kulturowej, jednak wyraźniej odróżniają ją od pozostałych rodzajów turystyki. Z kolei definicje **całościowe**, próbujące ująć jej fenomen możliwie najpełniej, więcej uwagi poświęcają już to samej kulturze, ujętej jako cel turystyki, już to indywidualnemu rysowi konsumenta tej turystyki, jego zainteresowaniom i ewentualnym korzyściom z jej uprawiania.

Dodatkowym czynnikiem, pogłębiającym z jednej strony refleksję nad kulturową rolą turystyki w ogóle, z drugiej jednak utrudniającą wyodrębnienie turystyki kulturowej jest obecne w licznych tekstach współczesnych badaczy tak zwane spojrzenie uniwersalne. Ujmuje ono całą turystykę jako element kultury i dostrzega aspekty i treści kulturowe w każdej niemal imprezie turystycznej. W konsekwencji jego zwolennicy proponują niemal zawsze (często obok definicji węższych) tzw. najszerszą definicję turystyki kulturowej, zaliczając do niej większość aktywności turystycznych. Niezależnie od oczywistej pożyteczności takiego ujęcia turystyki z punktu widzenia pożądanego kierunku rozwoju globalnej turystyki, przyczynia się ono do rozwodnienia treści interesującego nas fenomenu turystyki kulturowej i utrudnia refleksję nad jego specyficznymi cechami, szczególnymi dla niego rodzajami wypraw, typowymi destynacjami czy profilem turystów kulturowych.

Dla uzyskania lepszej orientacji w polach zainteresowań turystyki kulturowej oraz w akcentowanych przez badaczy jej wyróżniających aspektów (cech istotnych) przedstawione zostanie poniżej kilkanaście z nich, których treść poddana zostanie krótkiej analizie. Następnie podjęta będzie próba skonstruowania własnej, całościowej i funkcjonalnej definicji turystyki kulturowej. Powinna ona możliwie najpełniej ująć interesujące nas zjawisko, umożliwiając jego wyraźne wyodrębnienie w ramach turystyki, stanowić podstawę do opartego na możliwie wyraźnych kryteriach jej podziału na poszczególne typy wypraw. Co może najważniejsze, chcielibyśmy, aby owo funkcjonalne określenie stało się na przyszłość także dla podmiotów, działających w tym segmencie rynku turystycznego użytecznym instrumentem w tworzeniu, formułowaniu, wyodrębnianiu i dystrybucji ich turystyczno-kulturowej oferty. Jasne wyodrębnienie i podział tej oferty może mieć bowiem istotne znaczenie i dla nich samych, i dla ich potencjalnych klientów, coraz bardziej świadomie poszukujących w turystyce tego, co im odpowiada.

## 2. Ewolucja pojmowania treści i zakresu turystyki kulturowej

Jeszcze nie tak dawno, bo do początku lat osiemdziesiątych turystyka kulturowa (nie wyodrębniana zresztą z ogółu aktywności turystycznych) była rozumiana jako zwiedzanie tych obiektów i uczestnictwo w tych imprezach, które w myśl powszechnej opinii kojarzyły się z kulturą wysoką. W Polsce takie spojrzenie przetrwało nawet dłużej, co dobrze obrazują przytoczone poniżej definicje „turystyki kulturalnej”:

## Przykład 1 (Medlik):

(Jest) „to turystyka o motywacji kulturalnej, taka jak wycieczki do miejsc wartości artystycznej i historycznej, wizyty w muzeach i galeriach, podróże, których celem jest uczestniczenie we spektaklach artystycznych i innych wydarzeniach kulturalnych” [Medlik, 1995, s. 81-82]

## Przykład 2: (Marczak):

„Turystyka kulturalna to przede wszystkim odwiedzanie miejsc o dużych wartościach turystycznych i historycznych składających się na dziedzictwo kulturowe człowieka. Jest to więc zwiedzanie zabytków architektury, wykopalisk archeologicznych, miejsc związanych ze sławnymi ludźmi, wystaw artystycznych, galerii sztuki itp.” [Marczak, 2000, s.47]

Już od pewnego czasu określenie to było nieadekwatne w stosunku do tego, co sami badacze kultury definiowali jako jej treść. Stopniowo jednak szerokie rozumienie kultury przedostało się do powszechnej świadomości. Konsekwencją tego było ponowne zdefiniowanie określenia „turystyki kulturowej”. Dobrym (dziś już historycznym) przykładem tej tendencji do stopniowego rozszerzania zakresu aktywności opisywanych za pomocą terminu turystyki kulturowej może być trafne spostrzeżenie niemieckiego badacza B. Weissenborna z połowy lat 90-tych: „Wciąż jeszcze turystyka kulturowa utożsamiana jest z „kulturą wysoką”, historycznymi pomnikami architektury, centrami miast jak również z muzeami i wystawami. Ale także relikty przemysłowe i oferty kultury „popularnej” czy też „codziennej”, (jak na przykład Oktoberfest w Monachium) albo świadectwa „ciemnych okresów” europejskiej historii (fortece, pola bitew, relikty III Rzeszy itd.) mogą posiadać siłę przyciągania turystów. Zapewne także pojęcie „turystyki korzeni” („Rootstousismus”) jest dotąd w dużym stopniu mało znane” [Weissenborn, 1997, s.8]. Wymieniając w cytowanym tekście tylko niektóre z powszechnie dziś uznanych typów wypraw kulturowych (przemysłowe, militarne, eventowe, sentymentalne) autor zwrócił uwagę na znacznie szerszy niż dotychczas przyjmowany i jednocześnie nadal ulegający dynamicznemu poszerzaniu zakres aktywności turystycznych o kulturowym charakterze.

Dowodem szybkiej ewolucji w definiowaniu turystyki kulturowej mogą być także oficjalnie przyjmowane określenia tego segmentu turystyki. Powstały one w ramach prób wyodrębnienia turystyki kulturowej spośród innych rodzajów aktywności turystycznej podejmowanych m.in. przez organizacje międzynarodowe zajmujące się turystyką. Miało to pomóc w stworzeniu systematycznej statystyki tego zjawiska i w rozwinięciu jego bliższych badań. Z tego powodu zapewne podstawowym kryterium tych definicji stały się cele konkretnych wypraw, jako element najłatwiej możliwy do ustalenia. Jako najbardziej znane przykłady przedstawimy poniżej najpierw jedną z definicji przyjętych przez WTO (Światową Organizację Turystyki, oficjalną agendę Narodów Zjednoczonych) a następnie określenie turystyki kulturowej zaproponowane przez ATLAS (Europejskie Stowarzyszenie do Spraw Edukacji w Turystyce i Wypoczynku):

## Przykład 3 (WTO: 1985) Definicja tzw. „wąska”:

„Turystyka kulturowa obejmuje podróże podejmowane z zasadniczo kulturalnej motywacji, takie jak wyprawy studyjne, związane z wystawianiem sztuki, wycieczki kulturalne, podróże dla wzięcia udziału w festiwalach i innych wydarzeniach kulturalnych, zwiedzanie miejsc i monumentów, wyprawy dla zapoznawania się z przyrodą, folklorem i sztuką oraz pielgrzymki.<sup>5</sup>

<sup>5</sup> WTO (World Tourism Organization) 1985, w oryginale angielskim definicja brzmi: “movements of persons for essentially cultural motivations such as study tours, performing arts and cultural tours, travel to festivals and other cultural events, visits to sites and monuments, travel to study nature, folklore or art, and pilgrimages”

Choć definicja wydaje się poszerzać zakres celów turystyki kulturowej poza ściśle określone i zdefiniowane światowe dziedzictwo kulturowe (uzupełniając jej potencjalne cele o niezbyt zresztą dokładnie określone „miejsca” i „monumenty”), to jednak zasadniczo nie wychodzi poza wyliczenie swego rodzaju „listy kontrolnej” uznawanych obiektów<sup>6</sup> i nie jest w stanie wyczerpać wszystkich aktywności turystycznych, zorientowanych na kulturę wysoką i popularną, a tym samym nakreślić dokładnych ram współczesnej turystyki kulturowej.

A oto późniejsza o kilka lat definicja ATLAS, która znacznie rozszerza zakres turystyki kulturowej:

Przykład 4 (ATLAS: 1996):

Definicja pojęciowa:

*„(Turystyka kulturowa to) wszelkie podróże ludzi ukierunkowane na atrakcje kulturalne, znajdujące się poza ich miejscem zamieszkania, (podejmowane) z zamiarem zebrania nowych informacji i doświadczeń dla zaspokojenia swoich potrzeb kulturalnych.*

Definicja techniczna:

*(Turystyka kulturowa to) wszelkie przemieszczenia się osób do specyficznych atrakcji kulturowych, takich jak obiekty dziedzictwa kulturowego, przejawy działalności artystycznej i kulturalnej, sztuki i dramatu, znajdujących się poza ich zwykłym miejscem zamieszkania”.*<sup>7</sup>

Jeśli traktować obie części definicji jako całość, wyłania się z niej już dość spójny obraz współczesnej turystyki kulturowej. Jej celem są obiekty i wydarzenia kulturalne w sensie ścisłym (co widoczne jest zwłaszcza w drugiej części definicji), ale również wszelkiego rodzaju „atrakcje kulturalne” – do tej zaś grupy celów kulturowych może należeć każde miejsce, obiekt lub wydarzenie, które za takie zostanie uznane przez podejmującego podróż. Tak więc definicja ATLAS mieści w ramach turystyki kulturowej już każdą podróż, która podjęta zostaje dla osobistej konfrontacji z jakimkolwiek walorem kulturowym. Decydującymi kryteriami kulturowego charakteru podróży są tutaj: (szeroko rozumiany) cel kulturowy lub zamiar osobistego doświadczenia kultury dzięki podjętej wyprawie.

Poniżej podamy kilka innych współczesnych przykładów uwzględnienia kultury codziennej w definiowaniu turystyki kulturowej przez jej badaczy:

Przykład 1 (Dreyer):

*„(...) określenie turystyki kulturowej oznacza każdą podróż zorientowaną na „kulturę” (w jej szerokim rozumieniu). Tym samym termin ten obejmuje swoim zakresem określony (nowy) segment w turystyce. Podróże kształceniowe i studyjne stanowią szczególne formy w ramach tego segmentu”* [Dreyer, 2000, s. 21].

Pod wpływem upowszechnienia się nowego rozumienia kultury oraz rozrastającej się oferty turystycznej, ukierunkowanej przede wszystkim na materialne dziedzictwo kulturowe, Autor ustala zdecydowanie szeroki zakres turystyki kulturowej. Jednocześnie akcentuje przynależność do niej tradycyjnych i popularnych w niemieckim obszarze kulturowym form podróży turystycznych („Bildungsreise” i „Studienreise”), uznając je za formy klasyczne w

<sup>6</sup> Jeden z największych światowych autorytetów w dziedzinie turystyki kulturowej, Greg Richards, krytykuje tę definicję właśnie z tego powodu. *“Although this ‘narrow’ definition attempts to broaden the sites and monuments approach by adding other cultural manifestations as tourism goals, it is still essentially a checklist of cultural activities undertaken by tourists”* [Richards, 1996, s. 24]

<sup>7</sup> Tekst oryginalny definicji: *“Conceptual Definition: “The movement of persons to cultural attractions away from their normal place of residence, with the intention to gather new information and experiences to satisfy their cultural needs”. Technical Definition: “All movements of persons to specific cultural attractions, such as heritage sites, artistic and cultural manifestations, arts and drama outside their normal place of residence”.* Por. European Association for Tourism and Leisure Education, [w] *Tourism trends for Europe*, European Travel Commission, September 2006, s. 5

jej obrębie a jednocześnie specyficzne w odniesieniu do ukształtowanych już historycznie programów i metod realizacji.

Przykład 2 (Barbier):

*Turystyka kulturowa obejmuje podróżowanie, którego podstawowym motywem jest dziedzictwo kulturowe. Dziedzictwo pojmowane jest w tym przypadku w dwojaki sposób: 1) dziedzictwo sensu stricto, obejmujące zabytki oraz dzieła sztuki - kultura w tym sensie jest ściśle związana z historią ogólną i historią sztuki; 2) dziedzictwo w ujęciu szerszym z uwzględnieniem elementów takich jak: życie codzienne, nauka i technika (fabryki, urządzenia), środowisko geograficzne (krajobrazy i ich interpretacje, sposoby użytkowania przestrzeni dawniej i dziś), literatura poświęcona różnym regionom, kuchnia traktowana jako sztuka życia itd. [Barbier B., 2005, s. 96].*

Z kolei konsekwencją uwzględnienia humanistycznej refleksji nad kulturowymi aspektami zjawiska turystyki jako całości oraz kulturotwórczą funkcją podróży turystycznych było powstanie szeregu wielopiętrowych definicji, w których autorzy dokonują stopniowego poszerzania pojęcia turystyki kulturowej aż po zakwalifikowanie (w najszerszym sensie) całokształtu aktywności ludzkich związanych z turystyką jako fenomenu kulturowego. Dobrym przykładem jest sam właśnie cytowany autor, który powyżej przytoczoną definicję dookreślił za pomocą stwierdzenia: „*W sensie szerszym pojęcie turystyki kulturowej zawiera w sobie także element „kultury w turystyce”. Jako turystyka kulturowa jest wówczas określana każda forma turystyki, w którą zintegrowane są oferty kulturalne*” [Dreyer, 2000, s. 21)].

Przez tak dokonane rozszerzenie pojęcia turystyki kulturowej wzmocniona ma zostać świadomość, że prawie każda podróż (w tym także podróż rekreacyjna, konsumpcyjna i przeżyciowa) albo zawiera mniej czy więcej elementów kulturowych (np. zwiedzanie atrakcji materialnych, wizyty w muzeach) albo też przynajmniej potencjalnie może je zawierać. Sam autor zauważa przy tym, że taki sposób definiowania jest raczej zadaniem pytania o podstawowym znaczeniu dla całej turystyki: Ile kultury wytrzyma turystyka (względnie: dany jej rodzaj)? Albo też: ile elementów kulturowych powinna zawierać turystyka? Uwyraźniony zostaje tutaj także powszechnie wśród badaczy tematu akceptowany fakt, iż zasadniczo wszystkie formy aktywności turystycznej mają do czynienia z kulturą, że przecież styl życia, obyczaje, tradycje, potrawy i napoje są elementami kultury kraju lub obszaru przyjmującego turystów.

W najszerszym znaczeniu pojęcie turystyki kulturowej staje się identyczne z pojęciem kultury podróżowania. Używanie terminu „turystyka kulturowa” (lub w polskim obszarze językowym raczej „kulturalna”, przyp. AMR) wzmacnia świadomość, że turystyka zawsze sama jest już kulturą i ogniwem pośredniczącym między kulturami kraju lub obszaru pochodzenia podróżujących oraz kraju lub obszaru goszczącego ich. W takim rozumieniu terminu turystyka kulturowa jest ujmowana jako jedna z form globalnej kultury, jednocześnie zaś wyraźnie ukazuje się w nim postulat jakości turystyki. Jeśli jądro kultury da się opisać jako komunikacja na temat sensów, to pojęcie turystyki kulturowej w swym najszerszym sensie jest wyrazem coraz powszechniejszego współcześnie wymagania wobec wszystkich form turystyki, by stwarzały one warunki dla skutecznej i efektywnej komunikacji między podróżującym i goszczącym go a także między nimi obydwojema a środowiskiem (zarówno naturalnym, jak i kulturowym). Celem turystyki kulturowej, jako turystyki komunikatywnej jest tym samym porozumienie między narodami, zapewnienie pokoju, turystyka „łagodna”, nie niszcząca i nie degradująca swoich celów oraz osiągnięcie tym samym powszechnej świadomości wspólnego światowego dziedzictwa historycznie ukształtowanej kultury ludzkiej. Tak rozumiana turystyka kulturowa (i każda inna) ma prowadzić do powstania

nowej solidarności pomiędzy odwiedzającym a odwiedzanym, zrodzić bardziej intensywne formy współpracy, która przekroczy granice regionów i kultur [Dreyer, 2000, s. 22 i 23].

Dobrym przykładem takiego rozumienia interesującego nas fenomenu jest wielopiętrowe ujęcie H. Hughesa [Hughes, 2003, s. 52-53], streszczone w polskiej literaturze przez A Kowalczyka [Kowalczyk, 2008, s. 14]. Hughes wylicza cztery rozszerzające się stopniowo kręgi zakresowe turystyki kulturowej.

I tak w rozumieniu sektorowym (jako segmentów turystyki) określenie turystyka kulturowa może oznaczać zainteresowanie turystów sztuką (określane w fachowej literaturze angielskojęzycznej jako „art tourism”), bądź też dziedzictwem materialnym kulturowym (oddawane jako „heritage tourism”).

W wąskim rozumieniu na turystykę kulturową składa się z jednej strony zainteresowanie turystów teatrem, muzyką, poezją i innymi sztukami (inaczej „arts”), a z drugiej odwiedzanie miejsc historycznych, oglądanie pomników, zamków i kościołów (czyli materialnego dziedzictwa kulturowego („heritage”));

W rozumieniu szerszym pod pojęciem „turystyka kulturowa” mieszczą się zainteresowania turystów sztuką i rękodziełem, religią, ubiorem, historią poszczególnych miejsc, zajęciami zamieszkujących je ludzi, ich sposobami żywienia, językiem, zwyczajami, rzemiosłem, architekturą, a nawet odwiedzanie ogrodów zoologicznych czy obserwowanie życia zwierząt. To określenie jest najbliższe współczesnemu szerokiemu ujęciu turystyki kulturowej.

Wreszcie w rozumieniu najszerszym (uniwersalnym) na podstawie przyjętej przez Hughesa definicji kultury jako „całości wartości, idei, postaw i innych symboli znaczeniowych” przyjmuje on konsekwentnie, że jakkolwiek wyjazd turystyczny związany jest z koniecznością zetknięcia się z kulturą odwiedzanego miejsca, widzi zatem całą turystykę jako spotkanie kultur.

Sam Kowalczyk na gruncie literatury polskiej formułuje na tej podstawie dwojakie określenie turystyki kulturowej, w sensie ścisłym i szerszym.

Przykład 2 (Kowalczyk): ujęcie tzw. wąskie):

*„Turystyka kulturowa to „zespół zachowań turystów związanych z ich autentycznym zainteresowaniem dziedzictwem kulturowym (zabytkami, folklorem, miejscami związanymi z ważnymi wydarzeniami itp.) oraz z ich uczestnictwem w szeroko rozumianym współczesnym życiu kulturalnym” [Kowalczyk, 2008, s.13].*

Autor oznaczając dziedzictwo kulturowe i życie kulturalne jako cel aktywności podróży w definiowanym segmencie turystyki, jednocześnie ujmując je bardzo szeroko. Dowodem tego jest zaliczenie folkloru do dziedzictwa kulturowego, a także rezygnacja z rozbijania użytego w definicji pojęcia zabytków, co sugeruje rozumienie pod tym terminem także m.in. zabytków techniki lub sztuki militarnej. Z kolei zwrot o „szeroko rozumianym” życiu kulturalnym oznacza uwzględnienie imprez kultury masowej, w tym festynów, festiwali i inscenizacji. Tak oznaczony zespół celów współczesnej turystyki kulturowej daleko wykracza poza miejsca historyczne i obiekty będące dziedzictwem kultury wysokiej. Mamy zatem w istocie do czynienia z segmentowym ujęciem turystyki kulturowej jako rodzaju aktywności turystycznej, generowanej ostatecznie przez popyt na określone rodzaje celów.

Przykład 3 (Kowalczyk: ujęcie tzw. szersze - uniwersalne):

*„Turystykę kulturową sensu largo można definiować jako wszystkie formy zachowań turystów, gdyż leżące u ich podstaw potrzeby i preferencje zawsze wynikają z uwarunkowań o charakterze kulturowym (np. posiadanego przez turystę systemu wartości), niezależnie od*



tego czy zachowania te wynikają z zainteresowania turystów tzw. walorami kulturowymi, czy też innego rodzaju walorami turystycznymi (np. przyrodniczymi).” [Kowalczyk, 2008, s.14].

Choć sam autor tej definicji oznacza ją jako zaledwie szersze ujęcie („sensu largo”), faktycznie ujmuje w niej uniwersalne rozumienie całej turystyki jako zjawiska kulturowego. Podobnie jak u poprzednio przytoczonych autorów jest ono wyrazem rozumienia i zaakcentowania kulturowej funkcji turystyki i wprowadza ją tym samym jako integralny element w najszerzy kontekst wszelkiej ludzkiej aktywności. Tak szeroko zakreślona definicja nie może rzecz jasna zostać wykorzystana do szczegółowej, fachowej refleksji nad specyficzną formą podróżowania, jaką jest turystyka kulturowa ani do jej dalszej klasyfikacji i wykorzystania w profesjonalnej działalności wyspecjalizowanych segmentów rynku turystycznego.

### 3. Akcentowanie różnych aspektów w definiowaniu turystyki kulturowej

W zależności od konkretnych potrzeb, stanowiących kontekst ich opracowań oraz od zadań, które sobie w nich postawili, autorzy licznych definicji turystyki kulturowej akcentują w ich treści określone jej aspekty, czyniąc je głównym lub często nawet jedynym kryterium jej wyodrębnienia. W wielu przypadkach okazuje się to pomocne w ich dalszych badaniach, przede wszystkim zaś ma istotne znaczenie praktyczne – przy wykorzystaniu ich wyników w działalności gospodarczej. Tak sformułowane definicje nie oddają - rzecz jasna - pełnego obrazu interesującego nas fenomenu, ich wartość dla akademickiej refleksji naukowej jest więc znacznie ograniczona. Jednakże sprawdzają się one dobrze w dyskusjach i wymianie informacji w kręgach praktyków, a także przy konstruowaniu strategii działań pro-turystycznych i promocyjnych. Ponieważ proponując uniwersalną definicję turystyki kulturowej chcemy zapewnić jej także taką właśnie funkcjonalną przydatność, musimy prześledzić i uwzględnić te próby jej określenia, które podejmowano głównie w tym celu. Poniżej przedstawimy przykłady takich jednostronnych definicji. Granice przyjętej przez nas ich klasyfikacji są momentami bardzo płynne (szczególnie pomiędzy określeniami akcentującymi indywidualne motywy podróży i ogólny popyt), niemniej wspomnianą już, wspólną istotną cechą tej grupy definicji stanowi zamierzona jednostronność ujęcia zjawiska.

#### Definicje zorientowane na ofertę turystyki kulturowej:

*Przykład 1 (Becker): „Turystyka kulturowa wykorzystuje budynki, relikty i obyczaje w krajobrazach, miejscowościach i budowlach, by przybliżyć zwiedzającemu rozwój kulturowy, społeczny i gospodarczy danego terytorium przez regularnie przedkładanie mu oferty imprez wyjazdowych, przewodnictwo na miejscu, możliwości zwiedzania i specyficzny materiał informujący. Także imprezy kulturalne często służą turystyce kulturowej.” [Becker 1993, s. 8, tłumaczenie własne].*

Definicja wyraźnie wymienia obiekty celowe i elementy składowe turystyki kulturowej. Do pierwszych zalicza zabytki („relikty”) zarówno kultury materialnej jak i przyrody, ciekawe lub wartościowe budowle (zatem niekoniecznie już tylko budowle zabytkowe, a jak sugeruje zwrot „rozwój gospodarczy” także i budynki i urządzenia służące np. rolnictwu, produkcji czy handlowi) ale także elementy żywej tradycji regionalnej (np. muzyka, obrzędy religijne i świeckie, taniec, zachowane w użyciu języki i dialekty). Wreszcie w końcowym elemencie definicji wymienione są wydarzenia kulturalne (np. festiwale, koncerty, festyny). Istnienie i siła przyciągania tych właśnie miejsc, obiektów i wydarzeń mają stanowić motywację do podjęcia podróży, bowiem zapoznanie się z nimi traktowane jest jako wartość, ze względu na którą turysta ją podejmie, zaś spotkanie z nimi ma go wzbogacić. Z drugiej strony definicja uwzględnia także usługi specyficzne dla

turystyki kulturowej, składające się na jej produkty (podróże) i przez swoją (liczną lub silnie zaakcentowaną) obecność w programie podróży wyodrębniające ją od innych rodzajów turystyki. Zalicza do nich: imprezy wyjazdowe o specjalnie skonstruowanym programie (wycieczki z przynajmniej przeważającym programem o charakterze kulturowym), fachowe przewodnictwo po obiektach i miejscach oraz zgodny z zapotrzebowaniem turysty kulturowego materiał informacyjny (książki, foldery, broszury, albumy, wydawnictwa multimedialne i in.). Te właśnie elementy mają uczynić podróż w wysokim stopniu informatywną i ułatwić wejście w głębszy kontakt z odwiedzanymi i przeżywanymi w miejscu docelowym materialnymi i niematerialnymi wartościami. Tak widziana turystyka kulturowa rodzi się z dostrzeżenia pewnego specyficznego typu zapotrzebowania na konfrontację z wartościami kulturowymi i szukając sposobów jego fachowego zaspokojenia buduje swoją ofertę, dobierając do tego (lub nawet tworząc na własny użytek) właściwe środki, techniki i metody. Oczywiście korzysta ona, jak i pozostałe rodzaje turystyki, z koniecznej infrastruktury (środki transportu, gastronomia, noclegi), jednak inaczej niż one nie może się ona obyć bez specyficznych narzędzi koniecznych dla realizacji celu zwiedzania lub „spotkania” kulturowego<sup>8</sup>.

Przykład 2 (Metelka):

(Z punktu widzenia strategii planowania) „*turystyka kulturowa to próba wykreowania na danym obszarze środowiska wzbogacającego tak jego mieszkańców, jak i odwiedzających ten obszar, którego gospodarze starają się wyważyć wymogi stawiane przez turystę oraz uwarunkowania dobrobytu odwiedzanego obszaru, w określaniu których biorą udział przedsiębiorstwa gminne oraz środowisko zwolenników ochrony przyrody*” [Metelka, 1990, s. 41].

Wieloaspektowe zjawisko turystyki kulturowej zostało tu ujęte jednostronnie: wprost jako składająca się z różnorodnych elementów oferta, tworzona na konkretnym terytorium i skierowana (między innymi) do odwiedzających je. Cechą wyróżniającą oferty turystyczno-kulturowej ma być osobiste ubogacenie zarówno odwiedzających jak i gospodarzy. Na uwagę zasługuje najpierw silne podkreślenie przez autora konieczności zachowywania proporcji pomiędzy potrzebami turystów i ich zaspokojeniem oraz prawidłowym funkcjonowaniem i rozwojem obszaru goszczącego ich i zamieszkującej go społeczności, a następnie uwzględnienie ochrony przyrody jako czynnika przynajmniej równoważnego rozwojowi turystyki i przyznanie jej rzecznikom prawa do współdecydowania o zakresie i formach wszelkich przedsięwzięć turystyce służących.

## Definicje akcentujące popyt kulturowy

Przykład (Lohmann): „*Pojęcie turystyki kulturowej obejmuje wszystkie podróże osób, które czasowo opuszczają swoje miejsce zamieszkania, by poinformować się, doświadczyć i/lub przeżyć przede wszystkim materialne i/lub niematerialne elementy kultury wysokiej i codziennej terenu odwiedzanego.*” [Lohmann 1999, s. 63].

Podstawą definicji turystyki kulturowej są tu motywy i sposoby zachowań samych turystów, kryterium zaś rozgraniczenia wybierane przez nich cele turystyczne. To właśnie wybór celów wyjazdu (w tym wypadku są nimi takie, które uznaje się za obiekty kultury wysokiej lub codziennej) oraz ich otwartość na związany z pobytem w nich przekaz wiedzy (głównie o charakterze historycznym i kulturowym) ale także na osobiste doświadczenia

<sup>8</sup> Terminem „spotkania kulturowego” będziemy tu oznaczać tę rzeczywistość, którą coraz częściej w międzynarodowym fachowym języku znawców kultury oznacza się mianem „event”. Zalicza się do niej zarówno wydarzenia kulturalne sensu stricto (jak koncerty, spektakle, festiwale, gawędy itd.), jak również np. organizowane w miejscach docelowych turystyki spotkania z indywidualnymi ludźmi (jak twórcy, tzw. świadkowie czasów) lub grupami ludzi (jak zespoły twórcze, grupy zawodowe itp.) a także prezentacje przeprowadzane na użytek turystów a mające związek z najróżniejszymi aktywnościami ludzi, jak np. tradycyjne rzemiosło czy rolnictwo, twórczość kulturalna w kulturze ludowej itd.

spotkania z obcą kulturą a nawet (zapewne w niektórych tylko przypadkach) gotowość do głębszego przeżycia tych wartości np. przez dłuższy pobyt w środowisku mają odróżniać turystykę kulturową od pozostałych gałęzi turystyki. Jakkolwiek definicja wydaje się mocno zawężać krąg odbiorców turystyki kulturowej do niewielkiej zapewne grupy ludzi, którzy z góry i świadomie (dysponując stosunkowo dużą orientacją w tematyce) wybierają taką formę wyjazdu, wnosi ona jednak do pojmowania turystyki kulturowej znaczną nową wartość: uwypukla bowiem jej bardzo indywidualny aspekt. Jest nim znaczenie właśnie samej osoby i intelektualnych preferencji odbiorcy oferty turystyki kulturowej, które akurat w tym rodzaju turystyki grają rolę decydującą. To właśnie z jednej strony ogranicza grupę docelową konsumentów turystyki kulturowej w jej ścisłym znaczeniu, z drugiej jednak wskazuje na jej znaczną niezależność od panujących trendów mody w turystyce i jednocześnie ułatwia orientowanie wytwórców produktów tej turystyki ( wyspecjalizowanych biur podróży lub obiektów) na stosunkowo zamożną grupę adresatów. Jak się poniżej przekonamy, akcentuje to zasadniczą różnicę pomiędzy turystyką kulturową a pozostałą, ponieważ odbiera czynnikowi ceny decydujące znaczenie w procesie wyboru oferty przez turystę. Być może ten właśnie czynnik w najwyższym stopniu tworzy linie podziału między turystyką kulturową w sensie ścisłym (i niektórymi innymi rodzajami turystyki) a turystyką masową. W tej definicji wyraźnie uwzględniona jest turystyka indywidualna, nie korzystająca z oferty grupowej ani nie sugerująca się narzuconym programem.

### Definicje zorientowane na wartości kulturowe

Przykład 1 (Eder): *„Turystyka kulturowa definiuje się (...) jako zorientowane na ochronę wykorzystanie monumentów i relikwów kulturowo-historycznych i jako fachowa dbałość o tradycyjne i specyficznie regionalne formy zamieszkania i życia, realizowane dla podniesienia wielkości turystyki przyjazdowej w danym regionie i posiadające za cel poszerzenie i pogłębienie zrozumienia dla oryginalnego charakteru regionu w ramach europejskiej jedności kulturowej, w szczególności przez wzmocnioną wymianę między mieszkańcami kontynentu europejskiego i poprzez rzeczową, porównawczą i skłaniającą do intelektualnego dialogu informację o świadectwach przeszłości i teraźniejszości na miejscu.”* [Eder, 1993, s. 165-166].

Abstrahując od odniesienia tej definicji wyłącznie do Europy i kultury europejskiej, (które dałoby się oczywiście przetransponować także na inne kręgi kulturowe) można zauważyć w niej silny nacisk na świadome opisanie definiowanego zjawiska w kontekście wyłącznie wartości kulturowych, niezależne (albo przynajmniej w niewielkim stopniu zależne) od ekonomicznych aspektów turystyki. Autor tej definicji chce w ten sposób wyodrębnić turystykę kulturową spośród innych jej rodzajów jako realizację pewnej paneuropejskiej idei jedności kulturowej, w pierwszym rzędzie za pomocą opieki nad zabytkami kultury, pielęgnacji tradycji regionalnych, dialogu międzynarodowego i międzyregionalnego oraz wymiany wartości – i dopiero w tym świetle przez organizowanie i przeprowadzanie imprez turystycznych jako konkretnych przedsięwzięć, służących tym celom.

Przykład 2 (Metelka):

*Podróże kulturowe to „wchodzenie podczas podróży turystycznych w intensywną do pewnego stopnia interakcję z mieszkańcami odwiedzanych obszarów dla poznania, z pierwszej ręki, ich sztuki, historii oraz sposobu życia”* [Metelka, 1990, s. 41, tłumaczenie za: Bąk, 2007 s.126.]

Sama styczność z szeroko rozumianymi wartościami kulturowymi obszaru docelowego turystyki (co sugeruje użycie przez autora zwrotu o „sposobie życia” obok dziedzin sztuki i historii, rozumianych powszechnie jako kultura wysoka) nie wyczerpuje zdaniem Metelki

pojęcia autentycznie „kulturowej” turystyki. Dopiero wejście w intensywny kontakt z nosicielami tych wartości (mieszkańcami odwiedzanych obszarów) i podjęcie choćby ograniczonego dialogu kulturowego czyni z wycieczki wyprawę kulturową. Właśnie owo otwarcie na „poznanie z pierwszej ręki”, będące tu synonimem żywego dialogu z inną kulturą ma być wyznacznikiem turysty kulturowego. Spotkanie i dialog (zatem rzeczywistości wymagające aktywności intelektualnej i emocjonalnej od obydwu stron) stają się tu wyznacznikami wartości, na którą powinna się orientować turystyka. Zaistnienie wymiany wartości jest – co oczywiste – możliwe tylko dzięki odpowiedniej konstrukcji programu wyprawy (jeśli jest ona zorganizowana) lub dzięki szeregowi decyzji turysty na miejscu (jeśli ma ona indywidualny, niezaplanowany charakter). Tylko przy wystarczającym stopniu uwzględnienia w trakcie podróży takich osobistych spotkań z ludźmi jako twórcami, spadkobiercami i przekazicielami kultury wysokiej i codziennej odwiedzanego obszaru turysta autentycznie uczestniczy w spotkaniu z nią, a jego wyjazd może być zaklasyfikowany jako wyprawa kulturowa.

Przykład 3 (Hall-Zeppel):

*Turystyka kulturowa jest turystyką doświadczenia opartą na stymulowaniu działań turysty przez sztuki teatralne, sztuki wizualne oraz festiwale i jednoczesne włączanie go do udziału w nich. Z kolei turystyka zawężona do dziedzictwa kulturowego wiąże się z odwiedzaniem wybranych krajobrazów, miejsc historycznych, budynków i zabytków - doświadczenie odbywa się tutaj poprzez poszukiwanie kontaktu z naturą i poczucie jedności z historią odwiedzanego miejsca [Hall C. M., Zeppel H., 1990a, s. 87, tłum. za Buczkowska, 2008, s. 17].*

Wymienione w definicji wydarzenia kulturalne oraz miejsca lub obiekty dziedzictwa kulturowego stanowią w myśl tego określenia najpierw przedmiot wyboru - jako celu wyprawy kulturowej a następnie jako przedmiotu świadomego „doświadczenia” podczas tej podróży. Zatem i samą wyprawę tego rodzaju należy rozumieć jako konsekwencję wyboru, motywowanego chęcią przeżycia osobistego spotkania z wartościami, reprezentowanymi przez wymienione wydarzenia i miejsca. Warto zwrócić uwagę na dokonane tu zawężenie zakresu turystyki kulturowej do podróży związanych z wydarzeniami kulturalnymi - w przeciwieństwie do widzianego odrębnie segmentu turystyki dziedzictwa kulturowego (rozumianej jako zwiedzanie związanych z nim krajobrazów, obiektów i miejsc). Niezależnie jednak od tego dodatkowego wewnętrznego podziału, w obu przypadkach mamy do czynienia z grupą celów wypraw, sytuowanych przez większość innych badaczy jako cele turystyki kultury wysokiej<sup>9</sup>.

### **Definicje akcentujące indywidualne motywy konsumenta**

Przykład 1 (Dreyer): *„Określeniem turystyki kulturowej można objąć wszystkie podróże, dla których głównym motywem podjęcia są aktywności o charakterze kulturowym.” [Dreyer, 2000, s. 26].*

Następnie sam autor uzupełnia swoją definicję o niezwykle istotne uściślenie: *„Z punktu widzenia ekonomiki turystyki jako kulturowe określone są wszelkie formy aktywności, które za takie uważa sam podróżujący.” [Dreyer, 2000, s. 27].*

<sup>9</sup> W innej definicji autorstwa Hall i Zeppel zakres turystyki kulturowej ulega znacznemu poszerzeniu: *„Termin: turystyka kulturowa odnosi się do obszarów historycznych oraz związanych z dziedzictwem, miejsc prezentacji sztuki i rzemiosła, festiwali, muzeów, występów artystycznych oraz sztuk plastycznych, które turysta zwiedza bądź poznaje w procesie poszukiwań kulturowych doświadczeń. Odwiedzanie miejsc związanych ze sztuką oraz specjalne wydarzenia kulturalne, jak np. festiwale etniczne czy imprezy w ramach tzw. „ożywianej” przeszłości są także częścią tego rodzaju turystyki - kulturowej w ogólnym znaczeniu oraz turystyki dziedzictwa kulturowego ( [Hall C. M., Zeppel H., 1990b, s. 54 tłumaczenie za: Buczkowska, 2008, s. 17]. Autorzy pozostają tutaj przy dodatkowym podziale turystyki kulturowej i turystyki dziedzictwa kulturowego, jednak zaliczają do tych segmentów nowe wydarzenia (jak np. inscenizacje historyczne) oraz obiekty (miejsca prezentacji rzemiosła), sytuowane już w obrębie szerzej rozumianej kultury niematerialnej lub materialnej.*

Wyrażna staje się tutaj tendencja do pozostawienia samemu podróżującemu prawa do zaklasyfikowania swej wyprawy. Tak więc zdaniem Dreyera to turysta ostatecznie sam definiuje „kulturę” i odpowiednio kulturowy charakter swojej podróży. Otwiera to w konsekwencji możliwość określenia bardzo wielu form aktywności turystycznej jako turystyki kulturowej, nie pomaga jednak dokonać wyraźniejszego rozgraniczenia jej zakresu w stosunku do innych rodzajów turystyki.

Definicja Dreyera wskazuje na kolejny ważny czynnik tworzący zjawisko turystyki kulturowej. Zdaniem jej autora nic innego jak właśnie intencja samego turysty, decydującego ostatecznie o zaistnieniu każdej podróży, wyodrębnia turystykę kulturową od innych jej rodzajów. Ważną cechą wyróżniającą tego określenia jest jego zamierzona nieostrość. Eliminuje ona dwa spośród problemów z uściśleniem zakresu turystyki kulturowej, zarysowane przez nas wyżej. To sam turysta bowiem (a nie jak w definicji typu popytowego, ekspert kulturoznawca czy socjolog) decyduje, co jest dla niego kulturą i z uwagi na te wartości, które jako kulturę traktuje, podejmuje podróż<sup>10</sup>. Tak więc rozróżnienie na kulturę wysoką i codzienną (czy popularną, masową) wydaje się tracić znaczenie przy tak subiektywnym rozumieniu samej kultury i powiązanej z nią turystyki kulturowej. Jednocześnie nieistotne staje się tutaj także przyjmowane jakby „ponad głową konsumenta” kryterium intensywności treści kulturowych w programie imprezy – to on sam przecież decyduje, czy mniej lub bardziej nasycony treściami kulturowymi program mu odpowiada. Także ta definicja, nie uwzględniając całej sfery oferty turystycznej czy też aspektu organizacyjnego turystyki wyraźnie uwzględnia w pojęciu turystyki kulturowej prywatne, indywidualnie podejmowane pojedynczych osób czy małych grup, nie korzystające z oferty turystyki zorganizowanej ani jej programów.

Dobrym przykładem definicji wykorzystującej te same kryteria w obszarze polskojęzycznym jest określenie J. Małek: „*Turystyka kulturowa obejmuje wszelkie formy podróży, których głównym motywem jest chęć kontaktu z kulturą w szerokim jej rozumieniu*” [Małek, 2003, s. 20-21].

Przykład 2 (Metelka): „*Turystyka kulturowa to taka forma turystyki, w której zainteresowania podróżujących koncentrują się na bogatej przeszłości ludzi bądź obszarów, zachowanej i odzwierciedlonej w zabytkach, historycznych okolicach, tradycyjnej architekturze i rękodzielach*” [Metelka 1990, s. 41]

Definicja Ch. Metelki, przyjęta m.in. przez dokumenty Unii Europejskiej dla potrzeb statystyki turystycznej [Bąk, 2007, s. 126]<sup>11</sup> wychodzi wprawdzie tylko od „zainteresowania” turystów treściami kulturowymi (stąd jej jednoaspektowy wymiar), niemniej nakreśla bardzo szeroki zakres potencjalnych obiektów tych kulturowych zainteresowań, do których zalicza zabytki, ale i całe historyczne regiony, obiekty architektury regionalnej czy narodowej, wytwory tradycyjnego rzemiosła. Uwagę zwraca akcentowanie przez autora przeszłości terytorium lub ludzi jako przedmiotu zainteresowania turystów kulturowych. Zatem cele podróży kulturowych muszą się jego zdaniem odnosić do historii, zaś kryterium kwalifikowania przedsięwzięć turystycznych jako turystyki kulturowej ma być jej ukierunkowanie na przeszłość. Takie określenie wydaje się być mocno zawężające, bowiem przedmiotem tak zdefiniowanej turystyki kulturowej byłoby tylko dziedzictwo kulturowe (w sferze kultury wysokiej) i zachowane relikty szeroko rozumianej kultury codziennej.

<sup>10</sup> Zobacz definicja pomocnicza Dreyera: „*Z ekonomiczno-turystycznego punktu widzenia jako kulturowe określa się te wszystkie rodzaje aktywności, które sam podróżujący jako takie odczuwa*” [Dreyer, 2000, s. 27 - tłumaczenie własne].

<sup>11</sup> Autor podaje przykład europejskiego podręcznika metodologii statystyki turystyki z roku 1998, który zastosował tę właśnie definicję.

Przykład 3. (WTO): - Definicja tzw. „szeroka”:

*„Turystyka kulturowa zaspokaja ludzkie pragnienie różnorodności, mając jednocześnie tendencję do podnoszenia poziomu kulturowego jednostek i zapewniając wzrost wiedzy, nowego doświadczenia i różnych spotkań.”<sup>12</sup>*

Definicja, celowo nie podając przedmiotowego zakresu zainteresowania turystyki kulturowej, lecz tylko leżące u jej podstaw potrzeby ludzkie, łączy tym samym zarówno elitarną turystykę, zorientowaną na elementy kultury wysokiej (w tym uznanego dziedzictwa kulturowego) oraz tę bardziej masową, wykorzystującą w swojej ofercie świadectwa kultury życia codziennego. Tym samym w proponowanym w niej ujęciu turystyki kulturowej uwzględnione są skutki rozszerzenia się definicji kultury. Zgodnie z nią do konkretnych celów wypraw turystyki kulturowej, mogą należeć nie tylko świadectwa przeszłości, ale i współczesne wytwory kultury ludzkiej lub wydarzenia zawierające treści kulturowe. Ubogacająca rola turystyki kulturowej opisana jest tutaj nie tylko jako dostarczanie nowej wiedzy czy doświadczeń, ale także jako umożliwienie za pomocą dokonujących się w trakcie podróży spotkań dialogu między turystą a dawną lub obcą kulturą (a więc od strony wartości oferowanych), i wreszcie jako zaspokojenie określonej ludzkiej potrzeby (a zatem od strony indywidualnie ujmowanego popytu). W ten sposób definicja, świadomie unikając rozróżnień, wydaje się rozwiązywać problem różnego rozumienia kultury – bowiem zarówno jej treści jak i programy mogą wykorzystywać zarówno kulturę elitarną, jak i codzienną. Nie ustalając jednak kryterium intensywności treści kulturowych nie umożliwia wyraźniejszego rozgraniczenia turystyki kulturowej wewnątrz całego zjawiska turystyki<sup>13</sup>.

Przykład 4 (Marciszewska):

*„(...) turystyka kulturowa stanowi aktywność osób w ich miejscach pobytu turystycznego oraz podczas podróży z miejsca stałego zamieszkania, która pozwala na poznanie lub doświadczenie różnych sposobów życia innych ludzi – sposobów odzwierciedlających obyczaje społeczne, tradycje religijne, myśl intelektualną, dziedzictwo kulturowe i mających na celu zaspokojenie ludzkich potrzeb, pragnień oraz oczekiwań w zakresie kultury” [Marciszewska, 2002, s.5]*

Intelektualne otwarcie turysty, jego zaciekawienie światem odległym od własnego miejsca życia, stanowi w świetle tej definicji kryterium odróżniające omawiany segment turystyki od innych, w których na pierwszym miejscu stoi na przykład wypoczynek, dbałość o zdrowie czy aktywność mniej lub bardziej związana z wykonywanym zajęciem. Poznawanie lub doświadczenie (a zatem głębszy, osobisty kontakt ze spotykaną rzeczywistością) jest głównym motywem turysty kulturowego. Chęć osobistego zetknięcia się z wymienionymi w definicji elementami obcej lub wspólnej kultury jest czynnikiem decydującym o rodzaju zachowań w miejscu turystycznego pobytu, dokonywaniu wyborów w odniesieniu do sposobie spędzania tam czasu, odwiedzania konkretnych miejsc i uczestnictwa w imprezach. Omawiane określenie zakłada wysoki stopień uświadomienia wartości kulturowych u turysty, co może w konsekwencji znacznie ograniczyć zakres taj ujmowanego zjawiska.

<sup>12</sup> WTO (World Tourism Organization): 1985: tekst oryginalny: *“all movements of persons, because they satisfy the human need for diversity, tending to raise the cultural level of the individual and giving rise to new knowledge, experience and encounters”*

<sup>13</sup> G. Richards poddaje i tę definicję generalnej krytyce, stwierdzając, że nie może ona spełniać roli funkcjonalnej, jako że nie wyodrębnia tak naprawdę turystyki kulturowej i nie stwierdza jednoznacznie, czym ona tak naprawdę jest.. (...) *This extremely optimistic conceptual approach is however of little use for definition purposes, because it provides no basis for distinguishing what cultural tourism actually is*. (Richards, 2007, s. 24).

## Próby definicji całościowych

Prócz określeń zorientowanych na konkretne aspekty turystyki, podjęte zostały oczywiście także próby całościowego ujęcia fenomenu turystyki kulturowej. Usiłują one określić ją i wyjaśnić jej specyfikę w szerszym kontekście zarówno wartości, które stoją u jej podstaw, jak również ludzkich potrzeb i zainteresowań, które usiłuje ona zaspokoić a nawet pewnej „wartości dodanej” która uzyskują jej konsumenci. Przedstawimy tutaj i poddamy analizie jedną z nich, funkcjonującą w polskojęzycznej literaturze poświęconej turystyce definicję W. Gaworeckiego.

Przykład (Gaworecki): *„Turystyka kulturalna to przemieszczanie się osób z miejsc ich stałego zamieszkania do miejsc atrakcji kulturalnych w celu zdobycia nowych informacji i doświadczeń oraz zaspokojenia własnych potrzeb.(...) Turystyka kulturalna obejmuje zarówno wytwory kultury z przeszłości jak i wytwory kultury współczesnej oraz sposoby życia danych grup ludzi lub regionów; obejmuje turystykę zorientowaną na dziedzictwo kultury oraz turystykę zorientowaną na sztukę.*

*Przez pojęcie turystyki kulturalnej rozumie się każdą formę turystyki, w której są zawarte oferty kulturalne.*” [Gaworecki, 2003, s. 81].

Definicja polskiego badacza w dużej mierze oparta jest na powyżej przytoczonej „szerokiej” definicji ATLAS. Nawet użyte tu samo pojęcie „turystyki kulturalnej” a nie „kulturowej” jest zapewne świadomie zastosowaną kalką językową (w języku angielskim określenie turystyki kulturowej to „cultural tourism”). Autor dopełnia jednak obraz turystyki kulturowej, podkreślając jej zorientowanie nie tylko na przeszłość (dziedzictwo), ale i na współczesne formy kultury, a także przypominając o ważnym segmencie podróży, których celem jest spotkanie uczestników z dziełami sztuki. Pewnym istotnym novum w stosunku do wykorzystanego pierwowzoru jest jasno sformułowana opcja autora w kierunku uznania za turystykę kulturową każdej formy turystyki, gdzie oferta o charakterze kulturowym jest (w jakikolwiek sposób i w jakimkolwiek stopniu) obecna. Oznacza to całkowitą rezygnację z próby wyraźnego wyodrębnienia turystyki kulturowej. Przy zastosowaniu definicji tego rodzaju możliwy jest zaledwie zwięzły opis turystyki kulturowej jako jednego z aspektów uprawiania turystyki (który to zresztą cel realizuje autor po podaniu definicji), może ona także służyć do wskazania na te formy turystyki, które uwzględniają pewnego rodzaju preferencje turystów przy konstrukcji programów podróży. Nie może ona jednak być podstawą bardziej szczegółowej analizy fenomenu turystyki kulturowej jako odrębnego zjawiska czy próby jej fachowej, wewnętrznej klasyfikacji.

## 4. Propozycja całościowej definicji funkcjonalnej turystyki kulturowej

Po przedstawieniu wybranych prób zdefiniowania tego różnorodnego zjawiska, jakim jest turystyka kulturowa, możemy przystąpić do podjęcia własnej próby jej funkcjonalnego opisu. Naszą intencją jest stworzenie definicji funkcjonalnej, czyli nie tylko na sposób akademicki ujmującej istotne cechy turystyki kulturowej, ale także obliczonej na potrzeby praktycznego rozgraniczenia jej oferty od imprez proponowanych przez inne gałęzie turystyki. Taka definicja, jeśli ma spełnić postawione sobie zadanie, musi jednocześnie uwzględnić i w jakimś stopniu rozwiązać zarówno problem różnego pojmowania kultury - jako wyróżniającego celu i motywu turystyki kulturowej - jak również usunąć trudność z wyborem podstawowego kryterium wyodrębnienia treściowego „podróży kulturowej” od „podróży, zawierającej elementy kulturowe”, czyli w istocie każdej niemal podejmowanej poza pracą zawodową wyprawy. Spełni ona jednak swoje zadanie dopiero wówczas, jeśli

jednocześnie ułatwi analizę tego fenomenu, umożliwi jego adekwatny opis a także okaże się zdatnym instrumentem w dziedzinie tworzenia i dystrybucji produktów turystycznych i znajdzie tam możliwie powszechne zastosowanie.

**Nazwą turystyki kulturowej możemy określić te wszystkie grupowe lub indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej albo powiększenie ich wiedzy o organizowanym przez człowieka świecie otaczającym jest zasadniczą częścią programu podróży lub stanowi rozstrzygający argument dla indywidualnej decyzji o jej podjęciu lub wzięciu w niej udziału.** [Mikos von Rohrscheidt, 2008, s. 31].

Jak widać, nasza propozycja od początku, używając terminu „wyprawy o charakterze turystycznym” niejako automatycznie przedstawia turystykę kulturową jako integralną część turystyki w ogóle, zarówno w jej aspekcie fenomenologicznym (jako powszechnego zjawiska), jak i ekonomicznym (jako działu gospodarki). Uznaje tym samym powszechnie przyjmowaną ogólną definicję turystyki<sup>14</sup> za nadrzędną i lokuje turystykę kulturową w jej ramach jako specyficzny rodzaj podróżowania.

Jako istotne cechy turystyki kulturowej, czyli takie, które odróżniają ją od innych rodzajów turystyki, wymieniamy dwa (komplementarne wobec siebie) kryteria. Podróż można zatem zakwalifikować do turystyki kulturowej przy spełnieniu jednego z dwóch warunków. W pierwszym przypadku jej program musi zawierać treści kulturowe w stopniu „zasadniczym”, czyli w ilości lub intensywności wyraźnie przeważającej, konstytuującej daną ofertę podróży i odróżniającą ją od innych ofert ukierunkowanych na tę samą destynację. W drugim przypadku element kulturowy jest decydujący od strony uczestnika, zatem po prostu on sam podejmuje (prywatną) podróż z uwagi na tę wartość lub uczestniczy w podjętej na podstawie takich motywów prywatnej podróży.

Wśród walorów kulturowych, decydujących o turystyczno-kulturowym charakterze podróży nasza definicja wylicza obiekty (jak zabytki, monumenty, budowle i zespoły urbanistyczne, dzieła sztuki itd.), wydarzenia (a więc m.in. festiwale, koncerty, wystawy, festyny, akty religijne itd.), ale także bardzo indywidualne wartości, jak przyrost wiedzy (zatem walor edukacyjny). W świetle więc tego sformułowania także turystyka ściśle edukacyjna zalicza się do turystyki kulturowej. Nie da się bowiem zaprzeczyć, że każdy niemal rodzaj edukacji humanistycznej stanowi otwarcie na kulturę własną jak również obcą, jeśli więc działanie edukacyjne zostaje powiązane z podróżą, to ma ona zawsze charakter realizacji takiego otwarcia. Pewnym problemem będą w tym kontekście czasowe, krótsze niż rok pobyty uczniów i studentów za granicami własnego kraju w celach edukacyjnych a także realizowane w podobnym okresie czasu stypendia naukowe. Choć charakter tego typu pobytów i związanych z nimi podróży do i z miejsca docelowego każe je zaliczać do systematycznego procesu edukacji, w którym podróż i zwiedzanie odgrywa tylko drugorzędą rolę, jednak przyjmując powszechną definicję turystyki i turysty oraz uwzględniając element edukacyjny w naszej definicji byłibyśmy zobligowani do uznania także tej grupy za turystów kulturowych w najszerszym znaczeniu tego słowa. Wydaje się jednak, że powołanie się na określenie „powiększenie ich wiedzy o organizowanym przez człowieka świecie otaczającym” z naszej definicji pozwala nam na wyeliminowanie z tak nakreślonych ram turystyki edukacyjnej przedsięwzięć tych osób, które w trakcie dłuższego pobytu szkolnego lub naukowego poza miejscem zamieszkania poszerzają tylko swoją wiedzę specjalistyczną, nie interesując się przy tym generalnie owym „światem

<sup>14</sup> Mamy tu na myśli definicję, przyjętą przez Konferencję WTO w Ottawie w 1993, w brzmieniu: „Turystyka obejmuje ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, zawodowych lub innych, nie dłużej niż przez rok bez przerwy, poza swoim codziennym otoczeniem, z wyłączeniem wyjazdów, w których głównym celem jest działalność zarobkowa, wynagradzana w odwiedzanej miejscowości”. Tekst polski definicji w: Terminologia turystyczna. Zalecenia WTO, ONZ-WTO, UKFiT, Warszawa 1995, s.5



otaczającym”. W konsekwencji pobyty na studiach zagranicznych, dłużej trwające pobyty szkolne, korzystanie ze stypendiów naukowych i studenckich wyłącznie w celach naukowych nie powinno być zaliczane wprost do turystyki kulturowej. Nie wyklucza to jednak możliwości uczestnictwa osób korzystających z takich form edukacji w krótszych wyprawach kulturowych podczas trwania swojego zagranicznego pobytu.

Sformułowanie „organizowany przez człowieka świat otaczający” oznacza tutaj, że celem turystyki kulturowej może być nie tylko – choć zawsze w pierwszym rzędzie - każde dobro antropogeniczne (wytworzone przez działalność ludzką) ale w określonej sytuacji także walory naturalne (np. wyjątkowe krajobrazy, formacje geologiczne albo procesy czy zjawiska przyrodnicze, formy życia roślin i zwierząt itd.), o ile zostały one przekształcone lub przynajmniej w jakiś sposób uporządkowane przez działalność człowieka. Decydujemy się na to z dwóch względów. Po pierwsze dlatego, że natura we współczesnym – gęsto zaludnionym i wysoce zurbanizowanym – środowisku europejskim jest niemal nieodłączna od porządkujących ją, „cywilizujących” lub wręcz przystosowujących do wymagań człowieka aktów ludzkiej działalności, jak zakładanie obszarów chronionych, parków krajobrazowych, szlaków wędrówkowych, regulacja cieków i zbiorników wodnych a także służących wprost edukacji przyrodniczej obiektów jak arboreta i palmiarnie, oranżerie, muzea przyrodnicze, ogrody botaniczne i zoologiczne. Po drugie, liczne podróże na łono natury, zwłaszcza do obszarów chronionych, posiadają wyraźny aspekt edukacyjny, będący z kolei istotnym elementem podróży kulturowych od czasu ich pojawienia się. Dlatego wyprawa turystyczna, której celem jest zorganizowana przez człowieka przyroda, zaś głównym motywem podjęcia powiększenie wiedzy na jej temat, powinna być uważana za wyprawę kulturową. Nie oznacza to oczywiście, że wyprawa alpinistyczna o czysto sportowym charakterze mogłaby zostać zakwalifikowana do turystyki kulturowej – nie ma ona znamion wymaganych od turystyki kulturowej ani edukacyjnej, gdyż ani nie jest okazją do spotkania z wytworami człowieka lub przekształconym przez niego środowiskiem, ani nie jest motywowana powiększeniem własnej wiedzy.

Inne istotne sformułowanie, mówiące o „powiększeniu wiedzy” uczestników wypraw turystycznych oznacza, że poza zakresem turystyki kulturowej znajdują się także typowe wyprawy naukowo-badawcze, podejmowane przez specjalistów. Nie chodzi w nich przecież tylko o poszerzenie indywidualnej wiedzy uczestników (edukację) o kolejne znane już i uznane naukowo treści, lecz o wiedzę nową dla całej ludzkości, zaś uczestnicy tych wypraw odbywają je w ramach swojej wynagradzanej działalności zawodowej (co generalnie przeczy ogólnie przyjętemu rozumieniu turystyki i turysty).

Z kolei wyraźne zestawienie „walorów kultury wysokiej” z „walorami kultury popularnej” oznacza, że definicja chce objąć obie te rzeczywistości w ramach turystyki kulturowej, zatem ich rozgraniczenie (jeśli okaże się konieczne) zachodzi dopiero podczas (wewnętrznej) klasyfikacji typów tej turystyki. Takie też rozgraniczenie na turystykę kulturową w ścisłym i szerszym rozumieniu (oraz dodatkowo na turystykę edukacyjną) musi być podejmowane i zostało podjęte na dalszym etapie refleksji nad turystyką kulturową [Mikos v. Rohrscheidt, 2008, 51nn].

Zakres naszego pojęcia turystyki kulturowej obejmuje zarówno wyprawy grupowe (które są zazwyczaj zorganizowane i przebiegają zgodnie z ustalonym programem), jak i podróże indywidualne, których uczestnicy często dopiero na miejscu podejmują spontaniczne decyzje o zwiedzeniu określonych obiektów czy udziale w imprezie kulturalnej. Tak wyraźne wskazanie obu grup podróży konieczne jest z uwagi na potrzebę zauważenia i jednoznacznego potwierdzenia przynależności do turystyki kulturowej coraz szybciej rosnącej liczby indywidualnych podróży turystów, nie korzystających z oferty zorganizowanych wycieczek. W wielu przypadkach ich osobiste czy prywatne wyprawy ukierunkowane są w dużej mierze (a więc „zasadniczo”) na zwiedzanie obiektów dziedzictwa kulturowego, zapoznanie z kulturą materialną konkretnego miejsca lub regionu

czy na poszerzenie wiedzy, spełniają zatem warunki konieczne do zaliczenia ich do podróży kulturowych. Rodzi to jednak z kolei pewien problem interpretacyjny: wiele z takich wycieczek o nie ustalonym z góry programie okazuje się wyprawami kulturowymi dopiero „post factum”, kiedy można stwierdzić, że wyprawa „zrealizowana” wśród swych faktycznych celów zawierała liczne elementy kulturowe. W związku z tym nie da się zapewne uniknąć trudności z badawczym ujęciem i statystycznym uporządkowaniem tego rodzaju podróży. Niemniej z uwagi na wyraźne współczesne tendencje w rozwoju turystyki w ogóle, a turystyki kulturowej w szczególności, należało w naszym ujęciu zjawiska uwzględnić także tę grupę podróżujących, bez wątplenia będących turystami.

Przedstawiona definicja nie może sobie oczywiście rościć pretensji do zupełnego wyczerpania treści wieloaspektowego fenomenu turystyki kulturowej ani do kompletnego ujęcia wszystkich zjawisk ją składających. W szczególności nie może ona do końca być adekwatna w stosunku do indywidualnych wyobrażeń na temat kultury i turystyki kulturowej oraz do wynikających z nich zachowań pojedynczych podróżujących. Mogłoby się oczywiście zdarzyć, że ktoś podjąłby decyzję udziału w organizowanej imprezie turystycznej ze względu na jeden jej określony element o znaczeniu kulturowym, co nie przesądza, że sama podróż zgodnie z ogólnym jej programem nie musi mieć charakteru kulturowego. W tym przypadku moglibyśmy mówić o „subiektywnej podróży kulturowej”, spełnia ona bowiem wymagania turystyczno-kulturowe tylko dla naszego jednego uczestnika. Ponieważ jednak turystyka (a zwłaszcza kulturowa) jest zjawiskiem o charakterze w wysokim stopniu humanistycznym, próbując ją opisać i sklasyfikować nie ustrzeżemy się nigdy od pojedynczych wyjątków, uwarunkowanych osobistymi decyzjami ludzi.

W możliwie ścisłej definicji, mającej spełniać rolę wyodrębniającą nie może być także w pełni uwzględnione wspomniane powyżej najszersze, uniwersalne spojrzenia na turystykę kulturową. Dlatego, choć należy docenić jego rolę dla całej humanistycznej refleksji nad turystyką a także dla analizy jej znaczenia społecznego i formułowania jej zadań w dialogu międzykulturowym – zaproponowana przez nas definicja nie w pełni może je podzielić. Wynika to z faktu, że funkcjonalne definiowanie turystyki kulturowej musi mieć na celu przede wszystkim jej możliwie jasne i ostre wyodrębnienie spośród innych segmentów turystyki. Przedstawiona propozycja definicji usiłuje z jednej strony spełnić kryteria definicji akademickiej, możliwej do zastosowania w klasyfikacji w ramach rodzących się samodzielnych nauk o turystyce i w świetle możliwie najpowszechniejszego dziś pojmowania turystyki kulturowej. Z drugiej strony przez zastosowane w niej jednocześnie dwóch komplementarnych wobec siebie kryteriów wyodrębnienia turystycznych wypraw kulturowych umożliwi jej praktyczne stosowanie dla potrzeb praktycznej działalności: tworzenia i segmentacji ofert, ich dystrybucji, wreszcie szerokiej promocji tak ujętej turystyki kulturowej jako zrozumiałej dla potencjalnych konsumentów propozycji spędzania ich wolnego czasu. Niezależnie bowiem od akademickich ambicji badaczy i ich teoretycznych dyskusji, taki właśnie charakter ma przedmiot naszej wspólnej refleksji.

### **Bibliografia:**

- Barbier B., 2005, *Wybrane aspekty turystyki kulturowej Francuzów*, *Turyzm*, Nr 15/1-2, ss. 95-120
- Bąk S.A., 2007, *Działania Unii Europejskiej na rzecz kultury i turystyki kulturowej*, Difin, Warszawa
- Becker Ch., 1993, *Kulturtourismus. Eine Einführung*, [w:] Ch. Becker, A. Steinecke (red.) *Kulturtourismus in Europa. Wachstum ohne Grenzen?* ETI GmbH, Universität Trier, Trier
- Becker Ch., Steinecke A., 1997, *Kulturtourismus: Strukturen und Entwicklungsperspektiven*, Fern-Universität, Hagen
- Buczowska K., *Turystyka kulturowa*, maszynopis, Poznań 2008

- Crepaz M., Hrovat-Forstinger B., 1999, *Die strategische Führung von Kulturbetrieben unter besonderer Berücksichtigung von Burgen und Schlössern*, [w:] H. Pechlaner (red.): *Burgen und Schlösser zwischen Tradition und Wirtschaftlichkeit. Probleme und Perspektiven*. Linde, Wien
- Dreyer A., 2000, *Der Markt für Kulturtourismus*, [w:] A. Dreyer (red.), *Kulturtourismus*, Oldenbourg, München/Wien
- Eder W., 1993, *Wissenschaftliche Reiseleitung und Kulturtourismus* [w:] Ch. Becker, A., Steinecke (red.) *Kulturtourismus: Strukturen und Entwicklungsperspektiven*, Fern-Universität, Hagen
- Gaworecki, W., 2003, *Turystyka*, Wydanie IV (zmienione), PWE, Warszawa
- Hall C. M., Zeppel H., 1990a, *Cultural and heritage tourism: the new grand tour?*, *Historic Environment*, Nr 7(3/4), ss. 86-98.
- Hall C. M., Zeppel H., 1990b, *History, Architecture, Environment: Cultural Heritage and Tourism*, *Journal of Travel Research*, Nr 29, ss. 54-55.
- Hughes H., 2003 *Arts, entertainment and tourism*, Butterworth-Heinemann, Oxford-Burlington
- Kowalczyk A., 2008, *Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością*, [w:] A. Kowalczyk (red.) *Turystyka Kulturowa (spojrzenie geograficzne)*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Lohmann M., 1999, *Kulturtouristen oder die touristische Nachfrage nach Kulturangeboten* [w:] T. Heinze *Kulturtourismus: Grundlagen, Ziele, Trends und Fallstudien*, Westdeutscher Verlag, München – Wien
- Małek J., 2003, *Turystyka kulturowa jako czynnik rozwoju lokalnego*, *Prace i Studia Geograficzne*, t. 32, *Geografia turystyki*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Marciszewska B., 2002, *Společno-ekonomiczne uwarunkowania rozwoju turystyki kulturowej w Polsce*, *Problemy Turystyki i Hotelarstwa*, Nr 3, ss. 5-9
- Marczak M., 2000, *Rodzaje turystyki*, W: A. Szwichtenberg, (red.) *Podstawy turystyki*, Politechnika Koszalińska, Koszalin
- Medlik S., 1995, *Leksykon podróży, turystyki, hotelarstwa*, PWN, Warszawa
- Metelka Ch. J., 1990, *The Dictionary of Hospitality, Travel and Tourism*, Delmar Publishers Ins., Merton house travel and tourism publishers, Albany, New York, USA
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa . Fenomen, potencjał, perspektywy*, GWSHM Milenium, Gniezno
- Przeclawski K., 2004, *Człowiek i turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków
- Richards G., 1996, *Cultural Tourism in Europe*, CABI, Wallingford
- Richards G., 2007, *Cultural Tourism. Global and local perspectives*, The Haworth Hospitality Press, New York – London – Oxford
- Steinecke A., 2007, *Kulturtourismus. Marktstrukturen, Fallstudien, Perspektiven*, Oldenbourg, München
- Weissenborn B., 1997, *Kulturtourismus*, [w:] *Trierer Tourismus Bibliographien*, tom 10, Trier

## Cultural Tourism – around the definition

### Abstract

After reviewing and briefly analyzing the contents and scope of several definitions of cultural tourism used in the official classification, in scientific considerations and in teaching practice, the author of the article presents a proposal of the phenomenon functional definition referring to the commonly used term of tourism as a primary concept. The proposal considers both current (broad) understanding of culture and itineraries (goals and contents) of tourist expeditions on the one hand, while on the other hand it considers the tourists' cultural motivation aspect. The author's goal is to make available and spread a useful tool to classify tourist offers and, consequently, to lead to the standardization of Polish professional terminology in the cultural tourism field. The proposal should be treated as a starting point for a discussion in professional circles on the subject of defining cultural tourism, with the option of considering tourism organizers and their needs in it.